

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ (Participatory Action Research: PAR) เป็นการศึกษาในระยะแรกของโครงการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุของอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามุมมองของชุมชนในการให้ความหมาย ความสำคัญ ความคาดหวังต่อการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุและศึกษาทิศทางการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ

เลือกพื้นที่แบบเจาะจง คือ ตำบลตะเปาะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

ผู้ร่วมวิจัย คือ แกนนำผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน พระภิกษุ ครู ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน กลุ่มเยาวชน และประชาชนที่สนใจ

ระยะเวลาศึกษาระหว่าง เดือนตุลาคม พ.ศ. 2548 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2549 รวมระยะเวลา 6 เดือน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษากลุ่ม การศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ การจัดประชุมเวทีชาวบ้าน 11 หมู่บ้าน การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม และ การจัดเวทีประชาคมระดับตำบล เพื่อบริณาการข้อมูล วิเคราะห์และสรุปข้อมูลร่วมกันทั้งตำบล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากการประมวลคำสำคัญ และเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลของข้อมูลมาระบุหัวข้อเรื่องและนำมาสร้างกรอบแนวคิด มีการตรวจสอบข้อมูลและวิธีการสามเส้า (Data and methodology triangulation) โดยการเก็บข้อมูลในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน ผู้ร่วมวิจัยหรือบุคคลที่ต่างกัน ในสถานที่ที่ต่างกันและมีวิธีการเก็บข้อมูลที่ต่างกัน

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1) ความหมายของผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน มี 3 ลักษณะ คือ 1) ด้านอายุสูงวัยที่เป็นไปตามอายุขัยมนุษย์ โดยกำหนดให้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป 2) ด้านความเสื่อมถอยของร่างกายจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ซึ่งแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ 3) ด้านวัฒนธรรมสังคม โดยการใช้สรรพนามเรียกนำหน้าชื่อ ได้แก่ ผู้เฒ่า แม่เฒ่า ตา ยาย ในคนที่มีอายุต่ำกว่า 60 ปี นับเป็นการแสดงบทบาททางสังคม ด้วยการที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือต่อผู้มีวิวุฒิ คุณวุฒิที่สูงกว่า หรือจากการเป็นเครือญาติกัน

2) ปัญหาและความต้องการพัฒนาผู้สูงอายุในหมู่บ้านหรือตำบล พบว่า ชุมชนได้มอง ปัญหาและความต้องการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในด้านการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มมากขึ้นตามอายุส่งผลให้เกิดความเสื่อมที่พบได้ทั่วไปในผู้สูงอายุ ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสังคม ซึ่งผู้สูงอายุจะปรับสภาวะทางจิตใจและอารมณ์ไปตามการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและสิ่งแวดล้อมโดยอัตโนมัติ ส่วนการเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคม (Sociological Change) เนื่องจากภาระหน้าที่และการทำงานประจำเริ่มลดลงหรือหมดไปทำให้เกิดปัญหาและความต้องการด้านอาชีพและเศรษฐกิจ ประกอบกับร่างกายเสื่อมลงทำให้ขาดความคล่องตัวในการติดต่อสื่อสารกับคนอื่น ๆ การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมจึงลดลง

ชุมชนจึงมองผู้สูงอายุว่า เป็นวัยที่อยู่ในช่วงปลายของชีวิต มีกระบวนการเปลี่ยนแปลง เป็นไปในลักษณะเสื่อมถอยมากกว่าในช่วงวัยอื่นๆ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม แต่ผู้สูงอายุมีความต้องการพื้นฐานเช่นเดียวกับคนวัยอื่น มีความต้องการ ความรัก ความอบอุ่น การเอาใจใส่ ความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ความปลอดภัย และความอิสระ ตลอดจนสิ่งของต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน และเพื่อความอยู่รอดของชีวิต

3) ชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้านหรือตำบลจากอดีตถึงปัจจุบันจากสถานการณ์ที่ผ่านมาชุมชนตำบลตะเภาเคยมีชมรมผู้สูงอายุมาก่อน เมื่อปี พ.ศ. 2542 เป็นศูนย์บริการฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้สูงอายุในวัด สถานที่ตั้ง คือ วัดป่าเรไร หมู่ที่ 4 ตำบลตะเภา โดยมีการสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ฟื้นฟูสมรรถภาพ และมีการศึกษาดูแลสุขภาพของกลุ่มแกนนำ มีกิจกรรมการทำกายภาพบำบัดและการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ แต่ไม่มีความยั่งยืนจากการขยายของชุมชน สมาชิกไม่สามารถรวมกลุ่มกันได้ ขาดยานพาหนะรับ-ส่งผู้สูงอายุ และความไม่พร้อมทั้งทางด้านบุคลากร งบประมาณ และการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ มีการถ่ายโอนให้องค์การบริหารส่วนตำบล แต่ไม่มีการดำเนินงานต่อเนื่อง รวมทั้งผู้สูงอายุยังหวังถูกหลอกลวง ไม่ทุ่มเทให้กลุ่มได้เต็มที่ กิจกรรมต่างๆ มีค่าใช้จ่ายมาก ทำให้กิจกรรมของผู้สูงอายุขาดช่วงและหยุดกิจกรรมไป ปัจจุบันกำลังดำเนินการรับสมัครสมาชิกใหม่ โดยเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเป็นที่เล็ง

4) ความหมายของชมรมผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน คือ การรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุในวัยใกล้เคียงกัน เป็นผู้ที่มิอายุตั้งแต่ 45-60 ปีขึ้นไป ที่มีความคิดเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยการรวมกลุ่มกันจำนวน 20 คน ขึ้นไป และการทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุ มี 3 ลักษณะ คือ การพบปะสังสรรค์ การส่งเสริมสุขภาพ และการช่วยเหลือสังคม ส่วนลักษณะของชมรมผู้สูงอายุตำบลตะเภา ได้มีการกำหนดรูปแบบโครงสร้างของชมรม การกำหนดคุณสมบัติของสมาชิกและบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการที่ได้รับคัดเลือก เพื่อทำหน้าที่ใน

การดำเนินงานของชมรม การจัดกิจกรรมตามความต้องการของสมาชิก กติกาของกลุ่มหรือระเบียบข้อบังคับ การจัดหากองทุนและสถานที่ตั้งของชมรมผู้สูงอายุ

5) ความสำคัญในการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุตามมุมมองของชุมชน พบว่า ชุมชนตำบลตะบะปะ ได้ให้ความสำคัญ ในการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ 3 ด้าน คือ 1) ประโยชน์ต่อตนเองในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพกาย จิตใจ สังคมและการได้รับการส่งเสริมอาชีพทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเองได้ และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่า และเรียนรู้ที่จะก้าวทันโลก 2) ประโยชน์ต่อครอบครัว คือ ผู้สูงอายุสามารถให้ความช่วยเหลือผู้สูงอายุอื่นๆได้ ลักษณะเป็นกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน การเป็นตัวอย่างแก่ลูกหลาน เกิดความรู้สึกว่าคุณค่า และการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือทายาทจะช่วยลดภาระในการดูแลและค่าใช้จ่ายของลูกหลานและครอบครัว 3) ประโยชน์ต่อชุมชน ผู้สูงอายุอยากให้อนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิม ให้มีการถ่ายทอดต่อให้คนรุ่นหลังไว้เป็นมรดกของชุมชน และการรวมกลุ่มกันสามารถทำประโยชน์ต่อส่วนรวมได้ ไม่เป็นภาระของชุมชน จะเห็นว่า โดยรวมแล้วประโยชน์ของการมีชมรมผู้สูงอายุ มี 4 ประการ คือ 1) สุขภาพจิตใจดี มีความสุข ร่างกายแข็งแรง 2) การป้องกันไม่ให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว 3) การส่งเสริมให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้านสุขภาพอนามัย และ 4) การเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างกับคนรุ่นหลังในการพัฒนาสังคม

6) ความคาดหวังของชุมชนต่อการก่อตั้งและประโยชน์ของชมรมผู้สูงอายุ จำแนกได้เป็น 3 ด้าน คือ 1) ด้านสุขภาพ ชุมชนตำบลตะบะปะมีความคาดหวังว่า เมื่อมีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุแล้ว จะได้รับการดูแลทางด้านสุขภาพ ชุมชนได้ให้ความสนใจที่หลากหลาย เกี่ยวกับการได้รับความห่วงใยจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพิ่มขึ้น โดยคาดหวังว่าจะได้รับการดูแลและมีการตรวจสุขภาพประจำปี บางหมู่บ้านต้องการได้รับอาหารเสริม เช่น นม ข้าวกล้อง เมื่อร่างกายเกิดความเสื่อมและพิการเกิดขึ้นในร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่งและหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ช่วยเหลือ ได้แก่ ฟันปลอม เครื่องช่วยฟัง และแว่นตาตลอดจนการได้รับการดูแลจากเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล จากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพชรบูรณ์ นอกจากนี้ เวทีชาวบ้านและเวทีตำบลทุกเวที มีความคาดหวังว่า อยากให้ชมรมผู้สูงอายุจัดกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพด้านออกกำลังกายอย่างต่อเนื่องต้องการรูปแบบการออกกำลังกายที่หลากหลาย และอุปกรณ์ช่วยในการออกกำลังกาย รวมทั้งสถานที่ออกกำลังกายที่ตั้งอยู่ใกล้บ้าน 2) ด้านเศรษฐกิจ มีความคาดหวังว่า จะได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล กำนันและผู้ใหญ่บ้าน มีการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์และกองทุนประจำกลุ่ม/ชมรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้สูงอายุ หรือกองทุนช่วยเหลือทายาท (ฌาปนกิจสงเคราะห์) โดยต้องการให้เป็นชมรมที่รวมกลุ่มกันคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือมีการเก็บเงินไว้ช่วยเหลือและดูแลกันเมื่อมีการเจ็บป่วยหรือเสียชีวิต มีการจัดตั้งและหาสถานที่ในการรวมกลุ่ม

เพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมอาชีพภายใต้รายละเอียดกฎเกณฑ์ที่กำหนดร่วมกัน 3) ด้านสังคม จะมีผู้ทำงานที่รับผิดชอบประจำกลุ่ม ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐและองค์กรท้องถิ่น มีการดูแลเกี่ยวกับสาธารณูปโภค เช่น จัดให้มีถนนหนทางที่สะอาด มีรถบริการผู้สูงอายุฟรี มีบริการการดูแลสุขภาพ จัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุทุกเดือน การจัดกิจกรรมท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมสำคัญตามประเพณี รวมทั้งการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิม

7) ทิศทางการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ พบว่า ชุมชนตำบลตะเภาจะมีมุมมองเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้านและตำบล โดย นำกลุ่มต่างๆ และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชมรมผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและชมรมผู้สูงอายุ รวมทั้งการนำทุนทางสังคมที่มีในชุมชนและท้องถิ่น ได้แก่ ทรัพยากรจากธรรมชาติ เช่น น้ำ แหล่งไม้ไผ่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจักสาน การรักษาพื้นบ้าน ทุนทางวัฒนธรรม ที่เป็นประเพณีดั้งเดิมที่น่าอนุรักษ์ไว้ เช่น ชุมชนย้อนยุค การละเล่นวันสงกรานต์ การรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ และภาษาของชาวมอญ ทุนทางบุคคลมีผู้นำเป็นผู้สูงอายุที่มีความเข้มแข็ง มีความรู้ความสามารถ มีความพร้อม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเสียสละต่อส่วนรวม ประชาชนชาวบ้าน ได้แก่ มัคทายก หมออดุ หมอยาสมุนไพร มีผู้นำทางศาสนาที่ชาวบ้านให้ความเคารพ เชื่อฟัง มีพระภิกษุที่เป็นผู้สูงอายุและให้การสนับสนุนกิจกรรมของชมรมเป็นอย่างดี มีเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุอำเภอเมืองและสาขาสมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯประจำจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่เปรียบเหมือนชมรมพี่ ชมรมน้อง โดยเฉพาะชมรมที่ประสบความสำเร็จ สามารถเข้ามาช่วยเป็นที่เล็งและแบบอย่างในการดำเนินงานของชมรม มีทุนทางเครือข่าย จากความเป็นพี่เป็นน้องกัน มีความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรักท้องถิ่น และยังมีหน่วยงานของทางราชการในชุมชน เช่น สถานีอนามัย โรงเรียน หรือพัฒนาชุมชนที่คอยให้การสนับสนุนทางด้านความรู้ และอื่นๆ สิ่งเหล่านี้ นับเป็นรากฐานที่แข็งแกร่ง เป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุที่มีโครงสร้างและการบริหารงานที่ชัดเจน มีกิจกรรมสม่ำเสมอ มีการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ ให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน รวมทั้ง การเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างในการพัฒนาสังคม อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ดีขึ้นต่อไป

โดยสรุปจากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยและชุมชนได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันมาสร้างเป็นรูปแบบในการกำหนดทิศทางเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในตำบลตะเภา อันเป็นการแสดงเจตนารมณ์ตามการจัดตั้ง หรือเป็นการระบุถึงสิ่งที่อยากให้ปรากฏขึ้นในการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ เพื่อให้มีความชัดเจนและการดำเนินงานเกิดความเข้มแข็งขึ้น ซึ่งรูปแบบดังกล่าว ประกอบด้วย 1) การมีรากฐานแข็งแรง ชุมชนมองถึงการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2) ควรมีการบริหารจัดการที่ดี ทั้งด้านโครงสร้างและการ

จัดการ 3) มีการสร้างพันธมิตรที่แข็งแกร่ง จากองค์กรภาครัฐ เอกชน องค์กรท้องถิ่นและเครือข่าย
 ชมรมผู้สูงอายุ 4) เป้าหมายของชมรมเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรง อารมณ์ดี จิตใจแจ่มใส และ
 5) เกิดชมรมผู้สูงอายุที่เข้มแข็งและมีกิจกรรมต่อเนื่องในชมรม มีผู้สูงอายุที่พึ่งตนเองได้และ
 สามารถช่วยเหลือคนอื่นได้ เป็นลักษณะกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน รวมทั้งเป็นผู้นำและแบบอย่างในการ
 พัฒนาสังคม

2. บทเรียนที่ได้จากการวิจัย

2.1 ผู้วิจัยได้เรียนรู้ถึงบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการทำวิจัยเชิง
 ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ ซึ่งการกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ
 ประสบการณ์ร่วมกันในเวทีประชาคม ทำให้ผู้วิจัยตระหนักดียิ่งขึ้นว่าการเสวนาอย่างมีอิสระและ
 รับฟัง ซึ่งกันและกันนั้น ทำให้ได้เข้าใจและรับรู้ถึงความรู้ที่สั่งสมจากประสบการณ์ของแต่ละคน
 ซึ่งล้วนแต่มีคุณค่าในการนำไปเป็นข้อคิดและแนวทางปฏิบัติ

2.2 ผู้วิจัยได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองในเรื่องทักษะที่จำเป็นที่ผู้วิจัยต้องใช้ในการวิจัยเชิง
 ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การฝึกทักษะการฟังอย่างตั้งใจ การจดบันทึก การคิดอย่างเป็น
 ระบบเพื่อให้สามารถสรุปสาระสำคัญ การนำข้อมูลจากการบันทึกมาวิเคราะห์ และการนำข้อมูลที่
 ได้มาเรียบเรียงเพื่อนำเสนอผลการศึกษา

2.3 ผู้วิจัยได้เรียนรู้จากเวทีประชาคม ในเรื่องสร้างพลังจากการรวมกลุ่มในการต่อรอง จากการ
 ดำเนินอภิปรายกลุ่มและข้อสรุปของกลุ่มทำให้มีอำนาจต่อรอง และมีการแลกเปลี่ยนแนวคิดกับผู้
 ส่วนในการบริหารจัดการ โครงการพัฒนาชุมชน จนเกิดเป็นข้อตกลงร่วมกันของตำบล ในการจัดทำ
 แผนงาน โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะการส่งเสริมสุขภาพและการดูแล
 ผู้สูงอายุ สิ่งนี้จะทำให้เกิดการดำเนินงานและการพัฒนาชมรมผู้สูงอายุต่อไป

2.4 จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลชุมชนและสอบถามข้อมูลทั่วไป พบว่า ที่ผ่านมา องค์การปกครองส่วน
 ท้องถิ่น และองค์การบริหารส่วนตำบล ยังให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาด้านสาธารณสุขไป
 มากกว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงไม่มีความชัดเจนในเรื่องการสนับสนุนการจัดกิจกรรมของ
 ผู้สูงอายุในชุมชน รวมทั้งไม่มีแผนงาน ที่เป็นแผนพัฒนาตำบลในการรองรับตามนโยบายงาน
 ผู้สูงอายุ และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ปี พ.ศ. 2546 ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้
 นี้ ผู้วิจัยได้เชิญสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ฝ่ายปกครองที่มีส่วนในการบริหารจัดการ
 โครงการพัฒนาชุมชนเข้าร่วมเวทีประชาคมร่วมกับผู้สูงอายุ ผู้ดูแล ผู้นำชุมชน กลุ่มอาสาสมัคร
 สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มาร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ จนเป็นข้อตกลงร่วมของตำบล จากนั้น
 ได้ร่วมกันสัมมนาการวางแผนแบบมีส่วนร่วม นับว่าเป็นเวทีที่ทำให้เกิดแผนงาน โครงการพัฒนา
 คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขึ้น และได้ผลักดันให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาของตำบล ซึ่งชุมชน

จะสามารถนำมาดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและชมรมผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมต่อไป

อนึ่ง PAR เป็นกระบวนการวิจัยที่มีเป้าหมายให้ผู้ที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติได้มองเห็นปัญหาที่มีอยู่ร่วมกันอย่างแท้จริง สร้างความตระหนักร่วมกันในการแก้ไขปัญหา และยังเป็นความพยายามหาทางแก้ไขปัญหานั้นๆด้วยตนเอง ผลของการสวนาเพื่อหาทางแก้ปัญหาก็เกิดขึ้นจะเป็นการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์สามารถนำไปใช้ในสถานการณ์นั้นๆ ได้จริงและเหมาะสม ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อคิดจากการศึกษาครั้งนี้ดังนี้

1) ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นพยาบาลชุมชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่เกี่ยวข้อง มีบทบาทหน้าที่เป็นเพียงผู้สนับสนุนโดยการเป็นแหล่งประโยชน์ทางด้านสุขภาพ และวิชาการด้านอื่นๆ รวมทั้งมีหน้าที่ในการเป็นผู้ประสานหรือพี่เลี้ยงในระยะแรกเท่านั้น เมื่อผ่านช่วงระยะเวลาหนึ่งไปแล้ว ชมรมผู้สูงอายุที่ก่อตั้งขึ้น ควรมีการดำเนินงานที่เป็นของผู้สูงอายุเอง

2) เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องและแกนนำชมรมผู้สูงอายุควรทราบถึงความชัดเจนในแนวทางการสนับสนุน นโยบาย การเมือง การเงิน แหล่งสนับสนุนต่างๆของชมรมผู้สูงอายุนั้น จากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ เพื่อจะได้จัดทำแผนงาน/โครงการขอรับการสนับสนุนได้อย่างมีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการเกื้อหนุนให้มีการดำเนินงานของชมรมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดการพัฒนาชมรมผู้สูงอายุให้มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และมีความยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเองได้ มีความเข้าใจบุคคลอื่น และมีความสุขในการดำเนินชีวิต

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้การพัฒนา

1) จากผลการวิจัย เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและพยาบาลชุมชนผู้รับผิดชอบงานด้านสุขภาพผู้สูงอายุ ควรนำรูปแบบในการกำหนดทิศทางเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุไปทดลองใช้และกำหนดเป็นแผนปฏิบัติในพื้นที่ตำบลตะเบาะ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทูนาทางสังคมมาเป็นรากฐานในการพัฒนา การบริหารจัดการที่ดีของชมรม การสร้างพันธมิตร มาช่วยสนับสนุนการดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่เป้าหมายเพื่อให้การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุมีความชัดเจนและมีการดำเนินงานที่เข้มแข็งขึ้น อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้เป็นเพียงตัวอย่างในพื้นที่นี้เท่านั้น ดังนั้นเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอาจนำรูปแบบดังกล่าวนี้ไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงได้

2) กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นกระบวนการที่ใช้ค้นหารูปแบบในการแก้ไขปัญหา ซึ่งอาจนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาอื่นได้ไม่เฉพาะการพัฒนาหรือเสริมสร้างความเข้มแข็งของชมรมผู้สูงอายุเท่านั้น ดังนั้นเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องควรนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปค้นหาปัญหาและความต้องการในบริบทของชุมชนนั้นๆ ก่อน เพราะสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของแต่ละชุมชนจะมีความแตกต่างกัน การที่จะทำให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ เกิดความตระหนักร่วมกัน ซึ่งการที่จะตัดสินใจดำเนินการแก้ไขปัญหา ร่วมกันในชุมชนตนเองได้นั้น เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะต้องทำความเข้าใจ ในแนวคิด เทคนิควิธี และมีความเชื่อในแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อจะได้นำมาใช้แก้ไขปัญหาในภาพรวม ทั้งด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อมและสังคมไปพร้อมๆ กัน ซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ

3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในระยะแรกในพื้นที่ตำบลตะบะเขว้านั้น โดยมีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอนคือ การวิเคราะห์สภาพปัญหา การสร้างแนวทางการพัฒนา และการกำหนดแนวทางการพัฒนา ทำให้ได้มุมมองของชุมชนในเรื่องปัญหาความต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน การให้ความหมาย ความสำคัญ ความคาดหวังต่อการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุ และทิศทางการเสริมสร้างและพัฒนาชมรมผู้สูงอายุ จึงควรทำการศึกษาในระยะต่อไปของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการนำผลการวิจัยมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติทดลองใช้และติดตามประเมินผลเป็นระยะ ซึ่งจะทำให้เกิดการวิจัยเชิงพัฒนาที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของชมรมผู้สูงอายุเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

1) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ควรนำวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย ทั้งวิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากขึ้น เนื่องจากผลจากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาในบริบทพื้นที่ตำบลตะบะเขว้านั้นเป็นเชิงคุณภาพไม่สามารถประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสุขภาพในเชิงปริมาณได้ จึงควรนำวิธีเชิงปริมาณ มาศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องความต้องการของชุมชนด้านสวัสดิการ เศรษฐกิจและสุขภาพ โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับโรคเรื้อรัง เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมายด้านผลสำเร็จของการทำงาน

2) ควรนำการศึกษานี้ไปทดลองใช้ในพื้นที่ที่ต่างกัน โดยศึกษามุมมองของชุมชนต่อการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีการดำเนินงานประสบความสำเร็จกับพื้นที่ที่ไม่ประสบความสำเร็จและชุมชนที่ยังไม่มีการจัดตั้งชมรมฯ เพื่อศึกษาว่ามุมมองของชุมชนจะมีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกันอย่างไร